

Sanatçı Problematığı ve Christa Wolf

The Author's Status and Christa Wolf

Can Bulut

Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve
Edebiyatı Bölümü cbulut@bornova.ege.edu.tr

Özet

Doğu Almanya'da yaşayan bir grup yazar, sosyalist rejimin aksayan yönlerini görüp resmi ideolojiden uzaklaşmak gereğini hissetmişlerdir. Bu grup yazarlardan olan Christa Wolf da kendi gözlemlediği realite ile resmi ideoloji arasında sıkışıp kalmış kişiliklerden birisidir. Yazar içinde bulunduğu sorunun köklerini geçmişte, romantik dönemde aramaktadır. Çünkü romantik devir yazarları, klasik devir gibi istikrarlı bir dönemin mirasçıları olmalarına rağmen, içinde buldukları realiteyle başa çıkamamışlardır. Yazar eserinde Kleist ve Günderröde adlı tarihi kişiliklerden yola çıkarak endüstrileşmenin birey üzerinde yarattığı etkileri ve bundan doğan problemleri tartışmaktadır. Her iki şahsiyet de idealist olmaları yüzünden Fransız devriminin temelinde yatan düşünce sisteminin yerine restorasyonun bedeli olarak yüzeyselleşmeyi ve ortak değerleri umursamamayı tercih eden bir topluma ayak uyduramayıp dışlanmışlardır. Yapılan tartışma okuyucuya biyografik ve otobiyografik unsurların iç içe girmesiyle yeni bir dünyanın kapılarını açmakta ve onu geçmişle şimdiki zamanın hesaplaştığı bir mekana götürmektedir. Böylelikle edebiyat, bireyin toplumsal konumunun eleştirel bir yaklaşımla yeniden değerlendirilmesine aracı olmaktadır.

Abstract

A group of writers in the GDR realized the insufficiencies of the socialist regime and felt the necessity to dissociate from the official ideology. One of them was Christa Wolf. Like other writers she was stuck between her own observed reality and the official ideology. The author is searching for the origin of her problem in the past, the Romantic period, because the writers of the romantic period could not overcome the reality of their time, although they were successors of a stable period like the Classic epoch. Proceeding from the historic characters Kleist and Günderröde the author is discussing the effects of the industrial development on the individual and therefore resulting problems in her work. Both of these persons were idealists and therefore could not adapt to a society that negated the philosophic system based on the French revolution and preferred superficiality and ignorance of common values as a result of restorative tendencies, which led to the isolation of these writers. The discussion opens new dimensions to the recipient by mixing biographical and autobiographical elements, and takes him to a place where past and presence mutually settle account. Thus literature becomes an instrument for the revised estimation of the social position of the individual.

Eski Doğu Almanya'nın Sosyalist Birlik Partisi'nin 1949'da kurulmasıyla birlikte sanatçılar çok geçmeden kendilerini büyük bir krizin içerisinde bulmuşlardır. Çünkü partinin kültür ve sanata yüklediği görev ile sanatçının özgür iradesiyle ortaya koyduğu sanat ve kültür anlayışı

birbirinden çok uzaktaydı. İki taraf arasındaki bu fikir ayrılığı kendini özellikle toplumsal gerçeklerin ele alınmasında göstermiştir. Sanatçılar, parti yöneticilerinin ortaya koyduğu kayıtsız şartsız parti itaatine dayanan sosyalist realizme karşı, gerçek ve şeffaf bir sosyalizmi savunmuşlardır.

1929'da doğan, günümüz Alman yazarlarından Christa Wolf bu bağlamda, insan ruhu ile iktidar tutkusunun gitgide birbirinden ayrılmasının getireceği vahim sonuçları görüp, edebiyatın yeniden tanımlanması için uğraşan yazarlardandır. Wolf 1977 senesinde yazdığı "Kein Ort. Nirgends"¹ (Hiçbir Yerde) adlı romanıyla ellili yıllarda eski Doğu Almanya sınırları içerisinde karşı karşıya bulunduğu siyasi ortamın değişmesinden dolayı o ana kadarki sanatçı çizgisinden ayrılarak farklı bir bakış açısıyla toplumsal sorunlara yaklaşmaktadır. Yazar eserinde alışılmış metodları korumakla birlikte bir değişim içerisinde olduğunu hissettirmektedir. Daha önceleri pek kullanmadığı, Wolf'a özgü sayılmayacak ve bizim de bu incelememizde ortaya koymak istediğimiz sanatçı problematiği olgusunu burada ele almakta ve edebiyat kanalıyla gerçeği aydınlatma çabalarına yeni bir yön vermektedir. Wolf'un edebi kişiliğinde ortaya çıkan bu dönüm noktasının incelenmesinin gerek alman tarihi gerekse de Wolf'un edebi kişiliği ile ilgili bazı gerçekleri aydınlatması bakımından önem arz ettiği kanısındayım.

Ülkemizde de tanınan, "Kassandra", "Der Störfall" (Kesinti) ve "Kein Ort. Nirgends" (Hiçbir Yerde) adlı romanları Türkçeye çevrilen, ayrıca eserleri hakkında Prof. Dr. Gürsel Aytaç², Prof. Dr. Şara Sayın³, Dr. Gülperi Sert⁴ ve Mahmut Karakuş'un⁵ bilimsel araştırmaları bulunan Christa Wolf 1976 senesinde romantik devir yazarlarına ilgi duymaya başlamıştır. Aslında bunun sebebi romantik devre ilgisinden daha ziyade o devir yazarlarının hayat şartlarıydı. Yazarın kafasında oluşan soru ise şudur: klasik devir gibi bir akımda yetişmiş yazar neslinden sonra nasıl olur da devirleri, yetenekleri, edebiyatları ve hayatları ile başa çıkamayan bir yazar nesli oluşmuştur.⁶ Yazar böyle bir sorunun cevabını alabilmek için bizim de araştırmamızda temel aldığımız "Kein Ort. Nirgends" adlı eserinde eski bir Kleist biyografisinden⁷ yola çıkarak Kleist ve Karoline von Günderrode'yi bir edebiyat kurgusu içerisinde biraraya getirmekte ve böylelikle kendi iç dünyası hakkında ip uçları vermektedir. 1982 senesinde yapılan röportajlardan birisinde yazar romantizme olan ilgisini, kendi sorunlarının üstesinden gelebilmek için bu iki edebi şahsiyetin hayatlarını tekrar yaşama geçirerek kendisi için de yeni bir çıkış noktası yaratabilme umuduyla açıklamıştır.⁸

Bu umudun altında yatan geçmişe hakim olma özlemi Christa Wolf'un eski Doğu Almanya'daki kültür politikalarıyla ters düşmesinden

kaynaklanmaktadır. Özellikle 1976'da Wolf Biermann'ın sınır dışı edilmesiyle başlayan ve Doğu Alman Yazarlar Birliği'nden istifa edilişiyle sonuçlanan bir serüvenin arka perdesi tekrar irdelenmektedir. Çünkü Wolf'a göre devlet, "yüzdesini hesap edebileceği avantajlardan başka bir şey tanımaz. Gerçeği işine geldiği ölçüde tanır. [...] Buna karşın sanat, askeri işler gibi zorlanamaz. Sanatın istediği tek bir şey vardır, o da rahat bırakılmaktır".⁹

Christa Wolf bir kenara itilmiş olmanın verdiği acıyı tarihsel iki şahsiyetin hayatlarına tutunarak hafifletmeye çalışmaktadır. Yazar bu konuda şunları söylemektedir: " 'Kein Ort. Nirgends' adlı romanı 1977 de yazdım. Bu çalışma kendimi başarısızlığın sebeplerini, edebiyat alanındaki toplumsal çaresizlik ile başarısızlığın arasındaki ilişkiyi araştırmaya mecbur hissettiğim bir dönemde yapılmıştır. O zamanlarda çok kuvvetli bir şekilde sırtımı duvara dayamış ve doğru bir adım atamıyordum hissiyle yaşamıştım. Hiç bir şekilde serbest hareket etme imkanı olmayan bir dönemi atlatmak zorundaydım."¹⁰ "1976'da bizdeki kültür politikalarında görünüşte Biermann'ın sınırdışı edilmesiyle kendini gösteren [...] köklü bir değişiklik olmuştu. Bir gurup yazar kendileriyle yapılacak, sorumluluğunu yüklenebilecekleri bir iş birliğine ihtiyaç duyulmadığını anlamışlardı. Salt edebiyat içerisinde kısıp kalmış olmak bu kişileri krize sürüklemiştir, hem de hayati bir krize."¹¹ Anna Seghers Wolf'un konuya ilgisini Georg Lukács'a gönderdiği bir mektupta şöyle açıklamaktadır. "Karşı karşıya kaldığı dünya yüzünden birinin hastalanması gerekir ki o hastalığa bir teşhis konabilsin."¹² Ancak bu ilgiyi sadece politik sebeplere bağlamak doğru değildir. Gerçekleştirilmek istenen değişim yazarın daha önceki eserlerine göre farklı bir çizgiye yönelmesidir. Bu çizgi, yetmişli yıllarda kendini gösteren bireyin ön plana çıkmasıyla ve toplumdaki çelişkilerin daha keskin bir dille ifade edilmesiyle büyük paralellikler taşımaktadır. Wolf kendisindeki bu değişimle ilgili olarak şunları söylemektedir: "Beni esas ilgilendiren şey insanların ve toplumun korkunç bölünmüşlüğü'nün nerede başladığıdır. Bu bölünme edebiyatı, toplumun sağduyusu içerisinde önemli ve de tam anlamıyla var olan çalışma ve işbirliği alanından gitgide daha fazla dışlayarak insanın benliğine nerede müdahale etmiştir?"¹³

Yazar, eserinde de yer verdiği bu sorunları kendisi gibi aynı problemleri paylaştıklarını düşündüğü, Kleist ve Günderrode'nin adeta canlı tanıklık yaptığı tarihsel bir ortam içerisinde işlemektedir. Kleist olsun Günderrode olsun ikisi de endüstrileşmenin birey üzerinde yarattığı etkilerin ve bundan doğan problemlerin incelenmesinde öncü rolü oynamışlardır. Onları rahatsız eden olgu Ingeborg Drewitz'in de dediği gibi adeta titreşir bir

halde hareket ederek belirsiz kalan içinde buldukları zaman ve onun getirdiği düş kırıklığıdır.¹⁴ Her iki şahsiyet de idealist olmaları yüzünden Fransız devriminin temelinde yatan düşünce sisteminin yerine restorasyonun bedeli olarak yüzeyselleşmeyi ve ortak değerleri umursamamayı tercih eden bir topluma ayak uyduramayıp dışlanmışlardır. Fransız devrimi etkisinin altındaki aydınlar özgürlük anlayışlarının endüstrileşmenin ışığı altında farklı bir noktaya geldiğini görmekteydiler. Bunun sebebi Fransız devriminden sonra ortaya çıkan tablonun içinde buldukları krizi daha da derinleştirmesidir. İstenilen özgürlük ortamı yaratılamamış, sadece roller değişmiştir. Kendilerinden önce klasik mükemmelliğe ulaşan nesli yakalayamamanın ezikliği içerisinde bu konudaki acı tecrübeleri ilk önce onlar yaşamışlardır. Bunun bir sonucu olarak her iki yazar Christa Wolf gibi bireyin ön plana çıkması hususu ile ilgili düşünceleri yüzünden çevrelerinden tepki almışlardır. Tepkilere karşı koymanın, onlardan korunmanın yolunu ise maalesef intiharda bulmuşlardır. Onlar toplumsal gerçeklerin insan idealleri ile çakıştığı bir noktada bulunmaktaydılar. Bu gerginlik endüstrileşmenin ortaya çıkardığı yeni hayat düzeni sayesinde, maddiyata dayalı bir anlayışla daha da artmaktaydı. Böyle bir ortamda ortaya çıkan kapitalist, maddiyata dayalı bir düşünce tarzı ve sebep olduğu idealizm karşıtlığı, insanın düşündüğü ile yaptığı arasında büyük uçurumlara sebep olmaktadır. Christa Wolf hazmedemediği bu durumdan Kleist ve Günderrode'in idealizm teorilerini tartışmaya açarak kurtulmaya çalışmaktadır.

Kleist ve Günderrode'nin karşılaşmalarının çerçevesini her bireyin o dönemin belli olgularını simgelediği seçkin bir topluluk oluşturmaktadır. Sanat ve bilim alanında isim yapmış birçok insan bu topluluk içerisinde buluşturulmaktadır. Bütün hepsi de değişik açılardan zamanın önemi ve insanın lehine olan olgularından söz etmektedirler. Sadece Kleist ve Günderrode bu ortamda adeta dışlanmış iki insan gibidirler. Düşündüğünü uygulamaya geçirememeye her iki roman kahramanını da bazı kararlar vermeye mecbur etmektedir. Bireysel ve toplumsal bir beraberlik, yaşadıkları dünya içerisinde pek mümkün görünmemektedir.¹⁵ Önlerinde sadece iki seçenek olduğunu düşünmektedirler. Hörnick'e göre ya sanata sığınacaklar yada kapitalizmin pençesine takılacaklardır.¹⁶ Çünkü her ikisinin de ortak noktası, politik ideallerin kapitalist anlayış içindeki bir devlet yapısıyla bağdaşamama ilkesidir. Her ikisi de kendi doğalarının dış etkenlerden etkilenmesinin endişesini taşımaktadırlar. Kleist ve Günderrode Hörnick'in ortaya koyduğu birinci yolu seçmişlerdir. Artık gerçek hayat onlar için sadece edebiyatta yaşamaktadır ve edebiyat hayallerin, ideallerin gerçekleştiği tek yer olmaya başlar.

Kleist ve Günderrode anlatıya dahil edildikten sonra topluluğun sürdürdüğü konuşmaları izlerler ve en baştan rolleri ile ilgili ip uçları verirler. "Kleist içine kapalı, kendisiyle kavga halinde olan keskin fikirli bir Hamlet'i andırır, Günderrode ise hassas bir kadın kahramanın rolünü oynamaktadır."¹⁷ Kleist daha ziyade politik konularda konuşur. Günderrode ise insan ilişkileri ile ilgili konularda söz sahibidir. Yazar her iki kahramanının toplumdan dışlanma sebeplerini onların bu kişilikleri ve içinde yaşadıkları, akıl'ın ön plana geçtiği devirlerle ilişkilendirmektedir.

Toplumsal gelişmelerin insanlığa kazandırdıkları ve kaybettirdikleri değerlerin analizinde sanatçılar ve bilim adamları farklı düşüncelere sahip olmaktadır. Artık soyut ve somut değerler arasındaki ayırım çağın belirleyici özelliği haline gelmeye başlamıştır. Bu ayırım sanatçı ve vatandaş arasında da bir ikilem yaratmakta ve kapitalist düzende oluşmaya başlayan bir değerler manzumesi ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan bu yeni değerlere göre vatandaş sanatçıyı akli başında olmayan birisi olarak görmekte, sanatçı da vatandaş dar görüşlü olarak tanımlanmaktadır. Ancak burada Christa Wolf'un amacı iyi ile kötü arasındaki bir değerlendirme değildir. Amaç daha ziyade problemlerin ortaya konulması ve tartışmaya açılmasıdır.

Ancak ortaya atılan bu tartışmada Wolf okuyucuyu serbest bırakmaktadır. Onların herhangi bir tarafta yer almaları empoze edilmemektedir. Amaçlanan daha ziyade böyle bir problemin her zaman ve her yerde geçerliliğini koruduğunu tespit etmektir. Değişen şartlara ayak uydururken insanın kendi benliğini de koruması gerektiğini vurgulamaktır. Yazar eserinde temel aldığı bu konuyu bir konuşmasında şöyle dile getirmektedir: "İliklerimize kadar aklımızı başımıza alan bizler kendini daha hala akıl olarak adlandıran, ama bağımsız olma ve rühdünü ispatlama konusunda aydınlık çabaları yakalayamayan ve sadece çıkar çılgınlığı olarak endüstri çağına giren o mekanik düşüncenin somutlaştırılmış rüyalarının önünde durmaktayız."¹⁸

Roman sadece üç beş saatlik bir zamanı kapsamaktadır. Romanda herhangi bir olay geçmemektedir ve sadece diyaloglardan oluşmaktadır. Wolf böyle bir tarzın nedenini "içeriğinin anlatılması mümkün olmayan, olayları basit bir şekilde aktaran ve kendinden başka hiçbir şeye indirgenemiyen romanları seviyorum."¹⁹ diyerek açıklamaktadır. Anlatının çerçevesini oluşturan küçük topluluk görünüşte son derece neşelidir. Ama bu durum Kleist'in üzerinde ters bir etki yaparak duyduğu rahatsızlığı daha da pekiştirmektedir. Kleist ve Günderrode'nin durumları birbirine benzediği için hemen karşılıklı bir yaklaşma doğar. Beraberce yapılan bir yürüyüş esnasında ikisi arasında çok özel bir diyalog başlar. Hörnick'e göre bu sahne

ile bağlantılı olarak romantik devir edebiyatında sık kullanılan pencere motifi değişik bir sembolik anlam kazanmaktadır. Dışarı doğru uzanan bir bakış öngörülen sosyal mekanın ötesine götüren dış dünyanın bir görüntüsünü vermektedir. Günderrode ve Kleist'in yürüyüş yapmak üzere gittikleri mekan her ikisinin de görüntüdeki rollerini bir kenara bırakıp toplum baskısından kurtuldukları farklı bir yerdir.²⁰ Topluluktaki beraberlik ise buna karşılık çok yüzeyseldir ve her ikisi de bunun farkındadır. Ancak bu yüzeysel fikir ayrılıklarının yanısıra gittikçe daha derin fikir ayrılıkları da ortaya çıkmaktadır. Özellikle Kleist ve Savigny Fransa ile ilgili bir konuda uzlaşamayacakları bir noktadadır. Savigny Kleist'in halk devriminden sonra ortaya çıkan gerçeklerin önceleri ortaya atılan ideallerle bağdaşmamasından duyduğu endişeyi aşırı duyarlılık olarak nitelendirmektedir. Ona göre felsefe körü körüne inanılacak birşey değildir ve hayata idealizmle yaklaşılmalıdır. Bu Savigny'e göre bir kuraldır.

Bu iki roman figürünün düşünce tarzlarının kökenlerini 18. yüzyıl'ın sonundaki tarihsel gelişimlerde aramalıyız. Alman derebeyleri ve Napolyon'un baskısı arasında kalan o dönemin kuşağı bireysel özgürlüklerin yok edilmesi ve düşünme gereğinin ortadan kaldırılmasıyla karşı karşıya bırakılmıştır. Böylece insanlar ya boyun eğip kendilerini yukarıdan yönlendiren bir hayat akışına kaptırmak zorunda bırakılmışlar ya da toplumdaki soyutlanmaya itilmişlerdi. Sebep ise düşünen kişiye ihtiyacın olmamasıydı. Bu yüzden topluluktaki diyalogların temelinde iki olgu yatmaktadır. Ruh ve İktidar. Bir başka deyişle düşünme ve hareket etme ya da birey ve toplum. Dile getirilen sorunlar günümüzde de geçerlidir. Konuya Kleist'in hayat hikayesinden bir örnekle girelim. Kleist ilk defa yurt dışına çıktığında memleketinin daha iyi olduğunu düşünmekteydi. Ancak ondan gitgide uzaklaştıkça, ona karşı duyduğu sorumluluk yüzünden kendi üzerinde yarattığı baskı hafifledikçe rahatladığından, tekrar huzur içerisinde uyuyabildiğinden ve yaşama şevkiyle dolduğundan bahseder.²¹ Kleist'in dile getirdiği bu hisler onun devlet ve birey arasındaki ilişkiden duyduğu rahatsızlığın verdiği bir sonuçtur. Bu rahatsızlığı devlet yapısı ile ilgili olarak ortaya attığı sorunlardan daha iyi anlayabiliriz: "Devlet benim isteklerimi, şahsımı göz ardı edilebilir mi? Keşke beni çiftçinin, esnafın yanında olduğuna inandırabilse, hepimizin yüksek amaçlarını kendi çıkarlarına hizmet etmeye zorlamasa. [...] Amaçlarımı, düşüncelerimi suni olarak onunkiyim gibi mi göstereyim?"²² Kleist'in esas rahatsızlık duyduğu olay düşüncelerini dile getirememeye ya da çok fazla kamufle etme zorunluluğudur. Bu zorunluluğun getirdiği olumsuzlukları Kleist Günderrode'ye verdiği cevapta şöyle özetlemektedir: "Bizim erkeklik görevimiz olan harekete geçme dürtümüzün köreltilmesini, yanlış ya da hiçbir şey yapmadığımızı

göremiyor musunuz? [...]Gücü kendi tekelinde tutanların davranışlarının gittikçe daha da sorumsuzlaştığını göremiyor muyuz? Pasif olanların yaptıklarının aktif olanların amaçlarına gitgide daha da yakınlaştığını! Kendimizi hiçbir pratik işe ikna edemeyen bizler ağlayıp sızlayan dışi cinsiyete benzemekten korkmamız gerekmez mi, günlük işlerin herkesten beklediği en ufak bir tavize dahi muktedir olmayarak ve bu dünyada kimsenin yerine getiremeyeceği bir hakka takılıp kalarak: Birşeyler yapabilmek ve bunu yaparken de kişiliğimizi koruyabilmek."²³ Bir başka deyişle erkekler Kleist'e göre ikiye ayrılmaktadırlar: İnsiyatif kullananlar ve sadece acılarını dile getirenler.

Topluluktaki diğer şahsiyetler gerçeğe boyun eymelerine karşın Kleist ve Günderrode toplumdaki dışlanmayı göze almışlardır. Bu dışlanma her ikisinde de kendini farklı bir biçimde göstermektedir. Hirdina bunun nedenini kadınlık ve erkeklik olgularında aramaktadır. Günderrode'yi bu açıdan inceleyen Hirdina vardığı sonucu şu şekilde dile getirmektedir. Kadın cinsiyetinin tutsaklığında toplumun kendisi için çizdiği dar sınırlar içerisinde. Soylu ancak yoksul bir aileden gelmekte ve aynı zamanda kadın olup yeteneklerine uygun çalışabilmenin imkansızlığını yaşamaktadır. Bağımsız olma isteği ve zekasıyla erkeklerin tepkilerini çekmektedir. Kimse onu evlenilecek bir kadın olarak görmemektedir. Bu yüzden hislerini dizginlemek zorundadır. Bununla birlikte kendisi için bir anlam ifade edebilecek ancak işler yüzünden tek taraflı olmaya itilen erkeklerin içinde buldukları çıkmazları da görmektedir."²⁴

Kleist ile Günderrode'nin anlaşabilmeleri de biraz zordur. Kleist kadınları erkeğin kurtarıcısı olarak görmektedir. Onların sığınabileceği bir liman olmalarını arzu eder. Ve geleneksel güçlü bir erkek tipinden uzaklaştıkça bu ideallerine daha da sıkı sarılmaktadır. Ancak Kleist'in benliğindeki kadın ideali Günderrode'nin kişiliğinden bir hayli uzaktır. Anlatının sonunda ikisinin bir anlaşma noktasında olmaları Engler tarafından "dağılmış ve birbirlerini yok etmeye çalışan güçlerin biraraya getirilmesi, kadın ve erkeğin, kanunların ve hislerin, çıkarın ve insanlığın barışması için ütopyik bir girişim"²⁵ olarak adlandırılmaktadır. Kadınlık erkeğin bir bütünlük oluşturması üzerine kurulu bu romantik devir görüntüsü içinde yaşanan zamanla varılan bir barışıklığı hedeflenmektedir. Christa Wolf kendisi de böyle bir duruma düştüğü için bu ikilemin getirdiği olumsuzlukları romanında ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır.

Bütün diğer eserlerinde olduğu gibi Wolf burada da, bir reportajda söylediği hedef için uğraşmaktadır: "İnsan ahlakını henüz daha insana yakışmayan bir dünyaya uydurmak yerine, dünyayı insana yakışan bir ahlaki

ortama oturtmak."²⁶ Yazarın geçmişle içinde bulunduğu zamanı karşılaştırarak yakalamak istediği umut ve karamsarlığa karşı ürettiği fikir, eserde Kleist'in Günderrode'ye doğruların ancak zamanla anlaşılabilirliği fikrine cevaben, gelecekte insanların kendisi gibi düşüneceğini ima eden şu çümlesinden anlaşılabilir. "Ben de bir gün mefta olacağım. Ölümsüzlük bu olsa gerek."²⁷ Ancak diğer taraftan hedeflediği özgürlüğe ulaşmada serbest ölüm de güçlü bir seçenek olarak ortaya çıkmaktadır. Eğer düzen yaratabilme umudu insanın içinde bulunduğu tehlikeleri önleyebildiğine dair bir inanç meydana getirmeseydi, böyle bir anlayışa sahip birisi, hakkında endişe duyulması gereken, tehlikeli bir görüntü verebilirdi. Bu bakımdan tarihsel gerçeklerden farklı olarak Wolfun tekrar yaşama geçirdiği bu iki edebi şahsiyet ölümü değil yaşamayı seçmektedirler. Christa Wolf içinde bulunduğu karamsarlık ve umut ikilemini gerçekleri idealleriyle birleştirerek aşmaya çalışıyor. Kendilerini bu dünyada çaresiz olarak gören Kleist ve Günderrode ölümden bahsedildiği zaman büyük bir burukluk içerisinde gülmeye başlarlar. Ancak bu burukluk devam etmez. Güllüşleri umutsuzluğun, küskünlüğün ifadesi değildir. Çünkü sahip oldukları özgürlük, yazarın da ifade ettiği gibi insanı sevmeyi ve kendisiyle barışık olmayı gerektiriyor. Bu bakımdan umutsuzluğa gerek yoktur. Günderrode'nin de dediği gibi eğer "umudumuzu yitirirsek korktuğumuz şeyin başımıza gelmesi muhakkak olur".²⁸

Kitaptaki tarihsel ve otobiyografik unsurlar söylenmek isteneni desteklemesi açısından ortaya konmuş ve bu yüzden incelememizde değinilmesi gereken bir konudur. Wolf romanında geniş bir montaj tekniğini uygulamaktadır. Eser otantik, edebi, biyografik ve tarihsel malzemeyi kurgu katında birleştirmektedir. Bu yüzden yazar kullandığı farklı malzemelerin bir bütünlük arz etmesini sağlamak için anlatıdaki varlığını zaman zaman ön plana çıkarmaktadır. Kimi araştırmacı eseri tümü ile ilgili olarak tarihsel bir roman olarak görmekte, kimisi de otobiyografik bir roman olarak. Ancak Wolfun kendi ifadelerinden yola çıkacak olursak konuyu biraz daha netleştirebiliriz. Yazarın Günderrode ile ilgili yayınladığı esere bir göz atacak olursak onun Günderrode'den ne denli etkilendiğini görebiliriz. İşte Wolfun Günderrode'ye duyduğu bu yakınlık edebiyat bilimcilerini eserin otobiyografik olduğu yönde birleştiriyor. Yapılan tespitler aynı zamanda bu yakınlığın nedenine ışık tutma gereğini ortaya çıkarıyor. Günderrode gerçek hayatında da hakikaten tutunacak pek bir yer bulamamıştır. Sahip olduğu sadece kendi iç dünyası vardı. Ancak içinde yaşadığı zaman onun bu iç dünyasını ortaya çıkarmaya müsait değildi.

Sandra Frieden'e göre Wolfun Günderrode motifini kullanmasının sebebi onun humanist idealler içindeki bir Sosyalist düzenden yana olması ve gerçekler ile idealler arasında kadınların daha iyi bir arabuluculuk yapabilmelerine inanmasıdır.²⁹ Eserdeki otobiyografik unsur alışılabilir dışındadır. Klasik bir otobiyografik eserde ortaya çıkan yazara özgünlük burada yer yer kaybolmaktadır ve bu yüzden tamamen serbest bir kurgudan ibaret olduğu izlenimini vermektedir. Ama buna karşılık yer yer de diyaloglarda tarihi örneklere paralellikler görmekteyiz. Yazarın ortaya koyduğu bu tarz Frieden tarafından şöyle yorumlanmaktadır: " 'Kein Ort. Nirgends' deki belgesellik 'Kindheitsmuster' de de olduğu gibi ispatlama amacı gütmemektedir. Tam tersine kurgunun karşısında farklı bir olgu olması istenmiştir. Meydana geldiği bilinen bir şey, meydana geldiği tahmin edilen bir şey ile karşı karşıya getirilmektedir. Hepsi de aynı bilgi kaynakları temelinde."³⁰ Okuyucuya biyografik ve otobiyografik unsurların iç içe girmesiyle ortaya çıkan yeni bir dünyanın kapıları açılmaktadır ve onu geçmişle şimdiki zamanın hesaplaştığı bir mekana götürmektedir.

Zamanın edebiyata aktarılması ve ona politik bir görüntü kazandırılması romantik devirin ve Wolfun içinde yaşadığı zamanın birbirlerini tamamlanmasına imkan vermektedir. İki devir arasında oluşturulan bağ yazarın kullandığı çift fonksiyonlu bir yöntemle sağlanır. Bu yöntem bir yandan geçmiş dönemi o döneme ait tipik alıntılar yapmak suretiyle otantik bir anlayışla kavramak öbür yandan da geçmişin gelecek için taşıdığı önemi vurgulamak şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Yani içinde yaşanan zaman açısından önemli olan ama geçmişimizde bir türlü halledemediğimiz sorunlarımıza parmak basılmak istenmektedir.³¹

Christa Wolfun çoğu kişinin aksine, kolay ve rahat bir yol olan mevcut yapıya ayak uydurma yerine, içinde taşıdığı huzursuzluğu ortaya koymaya çalışması, dile getirdiği şahsi nedenlerin ötesinde toplumsal bir boyut içermektedir. Wolf burada bireyin mevcut sosyal sistemi düşünce bazında sorgulama hakkını ve görevini ortaya koyarken onun tasavvur edileni savunmasından daha ziyade oluşan yapının ne derece haklı olduğunu ortaya koymasına gerektiğini vurgulamaktadır.³² Hatta biraz daha ileri gidecek olursak Wolfun edebi kurgu aracılığıyla, yaşanan sosyal ve tarihsel tecrübelerin bir nevi temel yapısını ortaya çıkarmayı amaçladığını söyleyebiliriz. Böylelikle edebiyat, bireyin toplumsal konumunun eleştirel bir yaklaşımla yeniden değerlendirmesine aracı olmaktadır.³³

Yazar ortaya koyduğu bu amacın ancak uzun gelecekte geçerli olabileceğini de bilmektedir. Bu düşüncesini romanın başlığındaki değişmezliği simgeleyen farklı bir vurguyla da belirtmektedir.³⁴ Thomas

Morus'un "Utopia" 'sını andıran "ou" ve "topos" kelimeleri³⁵ "Hiçbir Yer" olarak yorumlanmıştır. Bu bakımdan Christa Wolf'un eseri insanlığın geleceği için bir mesaj niteliği taşımaktadır.

Notlar

- ¹Wolf, Christa: "**Kein Ort. Nirgends**", 2. baskı, Münih 1994. (Romanın çevirisi "Hiçbir Yerde" ismiyle Can Yayinevi tarafından 1994'de yayınlanmıştır.)
- ²Aytaç, Gürsel: **Çağdaş Alman Edebiyatı**, Ankara 1978, s. 394-398.
- ³Sayın, _ara: "Kassandra: Christa Wolf", **Cumhuriyet Kitap Eki**, 1.2.1991, s. 1.
- ⁴Sert, Gülperi: "Sosyalist Realizm, Sosyalist Edebiyat ve Christa Wolf'un 'Der Geteilte Himmel' Adlı Anlatısı", **Gündoğdu Edebiyat**, cilt 4, sayı 15, yaz 1995, Ankara, s. 19-27.
- ⁵Karakuş, Mahmut: "Almanya'da bir yazın eleştirisinin düşündürdükleri", **Hürriyet Gösteri**, Nisan 1991, İstanbul, s. 84-85.
- ⁶Bkz. Hörmigk, Therese: **Christa Wolf**, Göttingen 1989, s. 185.
- ⁷Bkz. Frieden, Sandra: "Falls es Strafbar ist, die Grenzen zu verwischen. Autobiographie, Bibliographie und Christa Wolf", **Christa Wolf: Ein Arbeitsbuch; Studien, Dokumente, Bibliographie**, Editör Angela Drescher, 1. Baskı, Berlin/Weimar 1989, s. 133.
- ⁸Bkz. kapak yazısı. "Kein Ort. Nirgends", a.g.e. [dipnot 1].
- ⁹Bkz. ay. es. s. 87.
- ¹⁰Wolf, Christa: **Die Dimension des Autors. Essays und Aufsätze, Reden und Gespräche 1959 - 1985**, cilt II, Berlin/Weimar 1986, s. 422.
- ¹¹Wolf, Christa: "Projektionsraum Romantik. Ein Gespräch mit Franke Mayer-Gosau, 1982", **Christa Wolf und Gerhard Wolf. Ins Ungebundene geht eine Sehnsucht. Gesprächsraum Romantik, Prosa, Essays**, Berlin 1985, s. 376.
- ¹²Anna Seghers'den nakleden Stephan, Alexander: **Christa Wolf**, 4. baskı, Münih 1991, s. 135.
- ¹³Christa Wolf'dan nakleden Hörmigk, a.g.e. [dipnot 6], s. 190.
- ¹⁴Bkz. Drewitz, Ingeborg: "Im Sog des Todes. 'Kein Ort. Nirgends' - Das neue Buch von Christa Wolf", **Nürnberger Nachrichten**, 29.3.1979.
- ¹⁵Bkz. Schlenstedt, Silvia ve Dieter: "Kein Ort. Nirgends", **Sonntag** 33 (1979), No.32, s. 6.
- ¹⁶Bkz. Hörmigk, a.g.e. [dipnot 6], s. 195.
- ¹⁷Ay. es. s. 198.
- ¹⁸Ay. yer.
- ¹⁹Christa Wolf'dan nakleden Hirdina, Karin: "Begegnung zwischen den Zeiten. Christa Wolf. 'Kein Ort. Nirgends' ", C. Wolf, a.g.e. [dipnot 7], s. 140.
- ²⁰Bkz. Hörmigk, a.g.e. [dipnot 6], s. 198.
- ²¹Bkz. Kunert, Günter: "Zweige vom selben Stamm. Christa Wolf in Freundschaft", C. Wolf, a.g.e. [dipnot 7], s. 155.

- ²²"Kein Ort. Nirgends", a.g.e. [dipnot 1], s. 85.
- ²³Ay. es. s. 142.
- ²⁴Bkz. Hirdina, a.g.e. [dipnot 19], s. 143.
- ²⁵Engler, Jürgen: "Herrschaft der Analogie. Christa Wolf. 'Kein Ort. Nirgends' ", C. Wolf, a.g.e. [dipnot 7], s. 165.
- ²⁶Christa Wolf'dan nakleden Bruyn, Günter de: "Sie, Kleist, nehmen das Leben gefährlich ernst", C. Wolf, a.g.e. [dipnot 7], s. 151.
- ²⁷"Kein Ort. Nirgends", a.g.e. [dipnot 1], s. 148.
- ²⁸Ay. es. S. 147.
- ²⁹Frieden, a.g.e. [dipnot 7], s. 135.
- ³⁰Ay. es. s. 137.
- ³¹Hilzinger, Sonja: **Christa Wolf**, Stuttgart 1986, s. 122.
- ³²Mauser, Wolfram ve Helmut: **Christa Wolf. Nachdenken über Christa Wolf**, Münih 1987, s. 25.
- ³³Haas, Friedhelm: **Christa Wolfs "Kassandra" als "Modellfall politischer Erfahrung"**, Frankfurt a.M. 1988, s. 14.
- ³⁴Bkz. "Kein Ort. Nirgends", a.g.e. [dipnot 1], s. 136.
- ³⁵Kluge, F.: **Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache**, 19. baskı, Berlin 1963, s. 811.
- Aytaç, Gürsel: **Çağdaş Alman Edebiyatı**, Ankara 1978.
- Drewitz, Ingeborg: "Im Sog des Todes. 'Kein Ort. Nirgends' - Das neue Buch von Christa Wolf", **Nürnberger Nachrichten**, 29.3.1979.
- Frieden, Sandra: "Falls es Strafbar ist, die Grenzen zu verwischen. Autobiographie, Bibliographie und Christa Wolf", **Christa Wolf: Ein Arbeitsbuch; Studien, Dokumente, Bibliographie**, Editör Angela Drescher, 1. baskı, Berlin/Weimar 1989.
- Haas, Friedhelm: **Christa Wolfs "Kassandra" als "Modellfall politischer Erfahrung"**, Frankfurt a.M. 1988.
- Hilzinger, Sonja: **Christa Wolf**, Stuttgart 1986.
- Hörmigk, Therese: **Christa Wolf**, Göttingen 1989.
- Karakuş, Mahmut: "Almanya'da bir yazın eleştirisinin düşündürdükleri", **Hürriyet Gösteri**, Nisan 1991, İstanbul.